ARTICLES CENTRALS

Drones: qui vol què i per què?

Pere Vilanova
Catedràtic de Ciència Política a la Universitat de Barcelona

Els *drones* , no cal dir-ho, s'han convertit en això que se'n diu un Trending Topic però darrera la seva aparent novetat hi ha alguns aspectes que no ho són tant, de novedosos. Qui els vol? I per a fer què? Aquesta és la pregunta essencial i, per a respondre-la, primer hem de veure què són i què no són els *drones*, així com els eixos dels debats que genera aquest fenomen tecnològic. Per tant, deu petites reflexions:

1.- Què és un drone? En realitat és un vehicle aeri, un enginy que vola sense cap ésser humà que el piloti –en el sentit que sigui físicament damunt de l'aparell-. Però que algú el comanda, a dia d'avui, no hi ha dubte. Oh! dirà algú, pot estar dirigit per un programa informàtic. Així i tot, aquest programa també l'ha fet algú, i així successivament. El primer punt és important: per molta tecnologia que hi posem –amb més o menys mala fe- al final a dia d'avui encara hi ha un element clau en la decisió del seu ús: *l'element humà*. És a dir, algú pren un seguit de decisions i, com es veurà amb el temps, algú (persones físiques, no només institucions jurídiques o "parcs tecnològics") en té, li agradi o no, la responsabilitat. Això obre una línia, entre altres, de conseqüències jurídiques de gran transcendència.

2.- Per aclarir què és i no és un drone, cal recordar que no és només o exclusivament una arma de guerra. És simplement un trasto que vola, amb ningú a bord que el dirigeixi, segons instruccions i paràmetres que algú gestiona des de terra. Hi ha *drones* d'ús no militar, que poden fer funcions civils, com ara vigilar el trànsit o cultius agrícoles, donar suport a transmissions esportives per televisió o altres suports, i darrerament, pot ser també un *gadget* addicional: una companyia de venda de llibres, dvd i altres coses per internet sembla que proposarà el lliurament del producte

utilitzant *drones*. S'haurà de veure el tema del cost i de seguretat viària, entre altres.

3.- Però inclús en el seu ús no bèl·lic és cert que el desplegament de *drones* per aquells que governen les institucions – i no són militars—ha de considerar tota una gama d'usos possibles (alguns aquí citats, però n'hi ha més) que comporten una necessitat de precisions legals: d'una banda, com pot afectar tot plegat alguns drets fonamentals, com ara el dret a la privacitat i el dret a la intimitat i la pròpia imatge. I no n'hi ha prou en dir: "Però si la privacitat s'ha acabat! és ingenu insistir en el tema, etc". Ni en broma s'hauria d'haver acabat aquest debat. Però és ben cert que els darrers anys s'han plantejat a les nostres societats democràtiques alguns reptes crucials en matèria de seguretat. No ens referim només a l'11-S, Atocha 2004, Londres 2005, etc. , sinó a la lluita contra el crim organitzat, el tràfic de drogues i de persones (màfies responsables de fluxos migratoris de conseqüències dramàtiques, a Malta, Lampedusa i altres).

4.- En aquest sentit, doncs, els *drones* (d'ús no bèl·lic) no és que plantegin un tema radicalment nou, el replantegen a una escala qualitativament nova i més complicada, encara que estiguem de ple en un episodi més del delicat equilibri entre drets fonamentals i polítiques de seguretat, ordre públic, etc. Alguns opinen que no cal esperar grans idees noves en aquesta matèria, perquè aquesta qüestió ja es va obrir socialment amb la instal·lació de càmeres de vigilància a la via pública, aeroports, estacions de ferrocarril i metro. Un equilibri que cal anar precisant, on intervindran els legisladors, els moviments de defensa dels drets fonamentals, els mitjans de comunicació i altres actors polítics i socials. Però en cap cas el debat s'hauria de saldar des de posicions tan radicals com simplistes: des del "tot seguretat" que vol la NSA i molts governs, al "cap control de cap tipus, mai, sobre els ciutadans". Que cadascú assumeixi la seva responsabilitat en aquest debat.

" Els *drones* no són tan nous com es presenten, però ho semblen perquè així convé a polítics, militars i a la potent indústria corporativa privada "

5.- Dit això, anem ara cap al cas específic dels *drones* d'ús bèl·lic. Aquí també s'ha de precisar que hi ha dues variants, que per resumir serien: els *drones* com a arma d'atac explícita; i els *drones* amb usos militars complementaris. Aquest segon cas és més senzill d'abordar, ja que es tracta de vehicles aeris de vigilància, captació d'imatges, control de "superfície". Certament, les dades que capturen i transmeten poden servir després per a accions bèl·liques però ni més ni menys que l'ús d'avions a efectes de fer el mateix, com els Awac o altres variants. En canvi, cal centrar-se una mica en l'ús dels *drones* com a arma de guerra en sentit estricte, la qual cosa els assimila a avions de bombardeig, de caça, d'atac a terra, a l'ús de míssils o artilleria diversa. És a dir, una arma que mata, així de clar.

6.- L'ús militar de *drones* com a arma directament d'atac algunes fonts el situen al 2001, a partir de la guerra a Afganistan, i avui en dia es calcula que uns 40 estats en tenen o han decidit adquirir-ne a curt termini (i poden fer ho, pressupostàriament i tècnicament). Aquesta dècada, i això potser marca una de les novetats del nou segle i del nou mil·lenni, serà la d'alguns intents de seguir fent el de sempre –guerres—però amb mitjans nous o relativament nous, per tal d'incrementar l'eficàcia de les pròpies accions i debilitar les del contrari. Altres experts poden precisar les dades, però aquí es podria fer un incís per indicar que, pel que fa als Estats Units, encara que els *drones* van de la mà de les dues presidències de George Bush -sobretot a Afganistan i a la seva frontera oriental-, amb Barack Obama el seu ús s'ha incrementat substancialment (pel que fa a la quantitat, al nombre de baixes civils provocades, etc.) i s'ha ampliat a altres escenaris (Pakistan, Iemen, fins i tot Somàlia). De manera que de 2004 a 2013 només al Pakistan els *drones* han matat 3.460 persones, de les quals, segons fonts pakistaneses, almenys un 35 % només poden ser qualificades de "civils innocents".

7.- Tot això passa per diverses raons, en aquesta lògica de fer el de sempre de manera innovadora o suposadament tal. Pel que fa a les raons militars, la lògica descansa sobre dues potes. La primera és que segons els casos abans citats (Afganistan, Pakistan, Iemen, Somàlia) l'ús de *drones* en teoria ha de servir per no haver de posar tropes a terra, entrar, ocupar el terreny, buscar i perseguir l'enemic, amb resultats en teoria més eficients. Però al darrera hi ha una equació simple: menys baixes pròpies -si pot ser zero baixes pròpies- i maximitzar les de l'enemic. Seria injust afirmar que els Estats Units són el protagonista en solitari d'aquesta estratègia. Des de fa temps, de fet des d'abans

que els EUA ho integressin a la seva estratègia, les forces armades i de seguretat d'Israel ja havien integrat aquests usos múltiples de *drones*: sobretot per vigilar, seguir, identificar i fer –o ajudar a fer- atacs letals amb altres mitjans, com ara míssils aire-terra, a llocs com Gaza o àrees de Cisjordània.

La segona pota de la lògica militar és complementària. Es tracta de vendre que, a més tecnologia, més "neta" és una guerra. Aquesta teoria de la "guerra neta" no convé només als militars (després de tot ells fan el que se'ls diu i a més n'assumeixen molt més directament les conseqüències). Tot plegat busca també que no decreixi el ritme d'allistament, perquè països que alhora han de ser una "potència mundial" necessiten forces armades de grans dimensions però ja no tenen "mili obligatòria" i el reclutament és un greu problema. A les guerres de Corea i sobretot de Vietnam, els Estats Units van perdre desenes de milers de soldats (només a Vietnam, quasi 60.000!), però a l'època de les guerres del segle XXI, Iraq i Afganistan al cap de tot, 1.000 baixes és una xifra inacceptable socialment, pel que semblen indicar les enquestes. Aquesta lògica de la "guerra neta" ha de servir per fer més acceptable socialment la guerra, donar sensació de més seguretat als membres de les forces armades i evitar la "fatiga de combat" que produeix tota instal·lació en una guerra de llarga durada (recordem el cas de Vietnam, per exemple).

" L'ús de *drones* respon a una equació simple: menys baixes de soldats pròpies i maximitzar les de l'enemic. I alhora es tracta de vendre que, a més tecnologia, més "neta" és la guerra "

8.- Ara bé, aquí la línia de responsabilitat es desplaça clarament a un altre nivell, als qui prenen les decisions a les institucions públiques: la classe política, els polítics. En aquest sentit, els arguments del paràgraf anterior creixen exponencialment en importància. Els governs que van a conflictes armats i responen a la lògica de l'estat de Dret (amb tots els inconvenients que vulgueu) ho han de fer sota forts condicionants propis de tota "societat d'opinió": eleccions, enquestes, el pes dels mitjans de

comunicació, les xarxes socials, etc. Tot plegat fa que "la decisió" vingui molt condicionada per factors heterogenis, poc compatibles, poc racionals. I, en aquest sentit, els polítics prenen decisions que responen a una gama àmplia de motius però que no hem de confondre amb el *discurs de legitimació* que ho acompanya tot plegat i que busca donar coherència de cara al públic a coses que no tenen sovint ni cap ni peus. És la famosa *dictadura del relat*., o si voleu, la *dictadura dels assessors de comunicació.*

9.-Un motiu addicional de complicació, i el cas d'Estats Units és espectacular en aquest sentit, és que de vegades els que prenen la decisió (o pesen en el procés) no tenen ni han tingut experiència militar, no diguem ja de combat. Això fa que de vegades els militars de més alta graduació hagin mirat amb desconfiança (o menyspreu directe) a grans "guerrers de sobretaula" com Rumsfeld o Wolfowitz, les "decisions estratègiques" dels quals van provocar desastres de proporcions ben conegudes. I això, al final, fa que els militars cedeixin o es deixin arrossegar a tota nova "doctrina" que, més o menys ben acompanyada del discurs tecnològic apropiat, faci la decisió d'anar a la guerra menys costosa per a ells i els seus soldats. Així de poc sofisticat és el tema.

" De 2004 a 2013, només al Pakistan els *drones* han matat 3.460 persones, de les quals, segons fonts pakistaneses, almenys un 35 % només poden ser qualificades de "civils innocents" "

10.- Com a conclusió, els *drones* no són en el fons tan nous encara que alguns autors ho presentin com una autèntica "revolució en els afers militars". Però ho semblen i ho semblaran perquè així convé als polítics, als militars i sobretot a la potent indústria corporativa privada que viu de tot plegat i que, en versió més rústica, ja va denunciar el propi general Eisenhower als anys 50... També sentireu -de fet ja s'han publicat coses sobre això- que aviat els *drones* s'autoprogramaran, es dirigiran "sols" (sense software?, impossible; i si hi ha software, qui el fa?), decidiran objectius, bla bla bla... i estarem a l'era dels "robots que maten" sense que cap element humà hi intervingui. Dec tenir cara de ruc, però no m'ho crec, ni ho veig en cap futur versemblant. A més, posats a pensar

malament, aquest argument sembla jugar a favor d'aquesta idea: "Ànims, aviat tindrem una generació de *drones* i altres estris que ens permetran, per fi i definitivament, evitar amb totes les garanties qualsevol tipus de responsabilitat penal en relació al dret de la guerra i al dret internacional humanitari!". Fins aquí hauríem arribat.

Fotografia: Official U.S. Navy flickr Page. Modificada. Link a la llicència.

© Generalitat de Catalunya